

Ренате ВАЙНОЛА,

*доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(Україна, Київ) vainola@ukr.net*

Сяосін ЧЖАН,

*аспірант кафедри соціальної педагогіки
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(Україна, Київ) 527560292@qq.com*

ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті здійснено обґрунтування особливостей формування толерантного ставлення студентської молоді до представників інших націй та народностей в системі соціально-виховної роботи вищого навчального закладу. Проблему формування толерантного ставлення молоді до культур інших народів та їхніх носіїв розкрито в контексті формування етнічної толерантності студентів. Охарактеризовано можливості вищого навчального закладу як соціально-освітнього середовища по формуванню етнічної толерантності студентів. Обґрунтовано сутність та специфіку формування етнічної толерантності студентів засобами позачвальної виховної роботи. Визначено особливості клубних форм роботи в формуванні етнічної толерантності студентів.

Ключові слова: толерантність, ксенофобія, етнічна толерантність, студентська молодь, клубна діяльність.

Лит. 4.

Renate VAYNOLA,

*Doctor of Pedagogical sciences, Professor of Social Pedagogy department
Dragomanov National Pedagogical University
(Kyiv, Ukraine) vainola@ukr.net*

Syaosin CHZHAN,

*Ph. D student of social pedagogy department
Dragomanov National Pedagogical University
(Kyiv, Ukraine) 527560292@qq.com*

FORMATION OF ETHNIC TOLERANCE OF STUDENTS IN SYSTEM OF EDUCATIONAL WORK OF UNIVERSITY

The article features the reasoning of tolerant attitude of students towards people of other nations and nationalities in the social and educational work of higher education. The problem of tolerance of young people to other cultures and their carriers disclosed in the context of ethnic tolerance students. It characterizes possibilities of higher education as a social and educational environment for the formation of ethnic tolerance of students. The essence and specifics of the formation of ethnic tolerance of students by means of extracurricular educational work. The features of club forms of work in the formation of ethnic tolerance of students is shown.

Key words: tolerance, xenophobia, ethnic tolerance, college students, club activities.

Ref. 4.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В СИСТЕМЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье обобщены особенности формирования толерантного отношения студенческой молодежи к представителям других наций и народностей в системе социально-воспитательной работы высшего учебного заведения. Проблему формирования толерантного отношения молодежи к культурам других народов и их носителям раскрыто в контексте формирования этнической толерантности студентов. Охарактеризованы возможности высшего учебного заведения как социально-образовательной среды по формированию этнической толерантности студентов. Обосновано сущность и специфику формирования этнической толерантности студентов средствами внеучебной воспитательной работы. Определены особенности клубных форм работы в формировании этнической толерантности студентов.

***Ключевые слова:** толерантность, ксенофобия, этническая толерантность, студенты, клубная деятельность.*

Лит. 4.

Постановка проблеми. Важливою передумовою реформування сучасної освіти є становлення і розвиток громадянського демократичного суспільства, в якому посилюється боротьба з шовінізмом, расизмом, етнічним егоїзмом, і в той же час проявляється відкритість по відношенню до інших країн, народів і культур, здійснюється виховання в дусі миру і взаєморозуміння. Нині завданням вищої школи є досягнення єдності формально-абстрактного, незалежного від оточення мислення, яке переважає в розвинених країнах, і мислення, яке спирається на безпосередній досвід і чуттєве сприйняття, яке характерне для країн, що розвиваються. У такому контексті мова йде про транскультурну освіту. Саме тому зусилля педагогів вищої школи мають бути спрямовані на досягнення синтезу культурно-специфічних когнітивних стилів та соціальних моделей поведінки, спрямованих на формування толерантності як принципу міжособистісної взаємодії.

У практиці соціально-виховної роботи проблеми формування толерантного ставлення молоді до культур інших народів та їхніх носіїв нерідко постають в контексті формування етнічної толерантності до представників національних меншин, що проживають в країнах з яскраво представленою титульною нацією. Реалії сучасної вищої школи вимагають, з одного боку, врахування національного етнокультурного чинника в освіті, а з другого – створення умов для пізнання студентами культури, традицій інших народів, а через сприйняття її багатства та різноманітності – формування толерантного ставлення до представників усіх етносів та національностей. Виховання толерантності надає можливість пізнання студентами культури різних народів, створюючи тим самим

передумови взаєморозуміння і пошани, позиції співпраці, що є запорукою соціальної міжнаціональної стабільності. Основу сучасного освітнього простору має складати педагогіка толерантності, яка передбачає зміну системи людських відносин, побудову їх на взаємній повазі та взаємопроникненні культур.

Оновлення змісту української вищої освіти актуалізує завдання розвитку толерантності як показника деонтологічної компетентності студента, оскільки сучасні вимоги до вузівської освіти визначають пріоритетом не лише професійні якості майбутнього фахівця, але і його здатність як суб'єкта взаємодії з людьми різних соціальних, зокрема етнічних груп. Сучасний вищий навчальний заклад як соціально-освітнє середовище створює реальні передумови для формування етнічної толерантності студентів у формах позааудиторної роботи.

У сучасних дослідженнях толерантність визначається як принцип правового, соціально-політичного аспекту (М. Мчедлов), нова філософія (В. Лекторський), категорія міжособистісних відносин (О.Клепцова, В. Маралов, В.Сітаров, О.Соколова, Г.Солдатова та ін.), толерантна свідомість (О. Асмолов, О.Газман, О.Грива, О.Кондаков, О.Насиновська та ін.), пізнавальна стратегія (А.Коржуєв, Н.Кудзієва, В.Попков, М.Поташник та ін.), особистісна або суспільна характеристика, яка припускає усвідомлення того, що світ і соціальне середовище багатомірні (В.Тішков).

Аналіз досліджень. Проблема виховання толерантності студентської молоді є міждисциплінарною, її дослідження здійснювалось у різних контекстах: існування людини у міжкультурному суспільстві (І. Зязюн, В. Євтух, О. Грива, О. Пометун, Л. Султанова, О. Сухомлинська, Т. Устименко, О. Шевнюк та ін.); формування та розвитку національної культури (Г. Ващенко, Ю. Руденко, М. Стельмахович та ін.); обґрунтування педагогічних засад етнічної толерантності (Г. Абдулаєва, І. Квасниця, І. Лощенова та ін.); формування толерантності майбутніх фахівців (Л. Гончаренко, В. Кузьменко, Н. Лещенко, С. Сисоєва, І. Соколова, Н. Якса та ін.).

Дослідженню соціокультурного середовища вищого навчального закладу та його виховних можливостей присвячені роботи Р.Кубанова, А.Рижанової, Л.Сущенко, М. Шакурової та ін.; зміст, форми та методи виховання сучасної молоді висвітлено в працях Р. Вайноли, А. Капської, В.Тернопільської, Н. Чернухи, С. Шашенко та ін.; окремі аспекти виховання студентів у формах позанавчальної роботи відображено в працях О.Дубогай, О.Карпенко, Т.Карпенчук та ін.

Різні аспекти й педагогічні стратегії виховання етнічної толерантності молоді стали предметом досліджень таких авторів, як Е. Ананьян, М. Баяновська, В. Бойченко, О. Гукаленко, А. Джуринський, Л. Зданевич, Н. Котій, К. Крутій, Н. Ришак, М. Рудь та ін. Питанням виховання поважного ставлення до представників різних націй у студентів відведено чільне місце в дослідженнях Т. Атрощенко, О. Горчакова, О. Жорнова та ін. Шляхи формування національної самосвідомості як незаперечної ознаки етнічної толерантності представлено в працях В. Борисенко, В. Наулко, П. Кушніра, М. Чебоксарова та ін.

Вивчення та аналіз наукових джерел, аналіз стану виховання етнічної толерантності студентів дозволили виявити низку суперечностей між: суспільними вимогами щодо підвищення ефективності роботи вищих навчальних закладів по вихованню етнічної толерантності студентів та її реальним станом; необхідністю використання потенціалу позанавчальної діяльності вищого навчального закладу у процесі виховання етнічної толерантності студентів та відсутністю оптимальних форм та методів забезпечення його ефективності.

Тому метою нашої статті є висвітлення особливостей формування толерантного ставлення студентської молоді до представників інших націй та народностей в системі соціально-виховної роботи вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. У сучасних нормативних документах отримали розвиток концепції полікультурної освіти як особливого способу формування певних соціально-настановних та ціннісно-орієнтаційних схильностей, комунікативних умінь, що дозволяють особистості здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію і проявляти розуміння інших культур, а також виявляти толерантність по відношенню до їх носіїв.

Пріоритетність розв'язання цих завдань підтверджена положеннями нормативно-законодавчих актів з питань виховання підростаючого покоління: Законів України: «Про вищу освіту», «Про засади державної мовної політики», «Про захист від дискримінації», «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України», «Про культуру», Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді тощо.

У змісті цих документів зазначено, що сучасна ситуація соціального розвитку потребує формування в молоді терпимості по відношенню до чужого способу життя і стилю поведінки, що заснована на розумінні відмінностей в культурному образі людини, які можуть призвести до конфліктів між представниками різних соціальних верств та національних груп.

Базові принципи етнічної толерантності закладено в декларації принципів толерантності, що затверджена в листопаді 1995 року Генеральної конференцією ООН. Головне, що визначено в даному документі: поняття толерантності означає повага, прийняття й правильне розуміння багатоманітності культур нашого світу, форм самовираження й прояву людської індивідуальності. У першій статті декларації стверджується: «Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті й переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Толерантність – не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливує досягнення миру, сприяє переходу від війни до культури миру. Толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини».

Термін «толерантність» зазвичай вживається у ідеології і політиці, у сферах між-етнічних, міжконфесійних, міжпартійних стосунків – взагалі, будь-яких стосунків між «ми» і «вони», «свої» та «інші», «чужі». Він позначає характер ставлення до когось або когось «іншого», котрого не можна просто усунути, «нейтралізувати». До останнього часу інваріант різноманітних значень толерантності традиційно схоплюється поняттям терпимості, що походить від дієслова «терпіти» – стійко та покірливо витримувати фізичні і моральні страждання або навіть ставати нечутливим, завмирати у відповідь на вплив ззовні [1].

Поняття «толерантність» особливо активно почало використовуватися у зв'язку з намаганнями світової спільноти, насамперед таких організацій як ООН, ЮНЕСКО, врегулювати міжнародні відносини. В науковій літературі толерантність розглядається як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насилля, визнання багатомірності людської культури, норм поведінки, відмова від зведення цієї різноманітності до однорідності або домінування якоїсь однієї точки зору [2, 24].

Створення безпечного середовища для молоді передбачає сприяння формуванню толерантних відносин, як моделі спілкування в XXI ст. Тому толерантне ставлення, на

нашу думку, – це таке ставлення до людини, що передбачає визнання свободи його особистості, рівноправ'я та поваги.

Ми усвідомлюємо, що розуміння толерантності як терпимості є традиційним, але не вичерпним. Толерантність – це не тільки свідоме і позбавлене негативного забарвлення визнання державою свободи кожної дієздатної людини самій вести свої громадянські або приватні справи у будь-який спосіб, аби тільки у встановлених справедливим законом межах. Це ще й захист державою її свободи від будь-якого нелегітимного обмеження чи просто непроханого втручання з боку «іншого».

Отже, ми вважатимемо, що термін толерантність є багатшим за терпимість. Для мовного вираження цієї обставини доцільно використовувати, на думку британця Майкла Дамміта, два споріднених, але не тотожних слова: *toleration* (терпимість) – для позначення толерантності-терпимості та *tolerance* (толерантність) для позначення повної толерантності.

У зв'язку з цим у вихованні толерантності студентської молоді більшого значення набуває діалоговий підхід, заснований на ідеях відкритості, діалогу культур, культурного плюралізму. Сутність цього підходу полягає у розгляді полікультурної освіти як способу прилучення молоді до різних культур з метою формування загальнопланетарної свідомості, що дозволяє тісно взаємодіяти з представниками різних країн і народів, і інтегруватися у світовий та загальноєвропейський соціокультурний простір. Однією з переваг теорії «діалогу культур» є її принципова відмова від монологічності у мисленні. З монологом закономірно пов'язуються авторитарність, директивність, нетерпимість до чужого слова і думки, одним словом все те, що неприйнятно для теорії полікультурної освіти.

Ми визнаємо, що проблема виховання етнічної толерантності студентської молоді є надзвичайно болісною, спираючись на дослідження ставлення студентів до представників різних національностей та релігій у трьох вищих навчальних закладах міста Києва (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний педагогічний університету ім. М. П. Драгоманова, Національний авіаційний університет), що проводилося Молодіжної асоціацією релігієзнавців та МАГО «АРАІД» (анкетовано 459 респондентів). Автори дослідження відзначили, що толерантність студенти виявляють до представників східнослов'янських народів: українців, білорусів (готові прийняти їх у члени родини та як близьких друзів). А також до представників європейських національностей: болгар, поляків, румунів, німців, чехів, словаків, угорців, грузин, молдаван («готові прийняти як сусідів»). Певну відособленість студенти продемонстрували щодо представників традиційно «мусульманських» національностей: арабів, турків, азербайджанців, чеченців («готовий прийняти як жителів України»). Ізольованість презентована по відношенню до ромів, яких респонденти готові прийняти тільки як відвідувачів (туристів) України. Звернемо особливу увагу на відсутність будь якого-ставлення до представників таких національних груп, як китайці, індуси, африканців тощо. Отже, результати даного дослідження засвідчують, що нетолерантне ставлення до людини через її національність чи мову становить шосту частину всіх випадків дискримінації (15 %), з якими зустрічалися студенти.

Ми переконані, що соціально-освітнє середовище вищого навчального закладу створює передумови для формування етнічної толерантності студентів у різних формах як навчальної, так і позааудиторної роботи. У просвітницькій роботі зі студентами за даним напрямом варто звернути увагу на профілактику ксенофобії. Ксенофобія (від грецьк. «чужий» і «страх») – це нетерпимість до кого-небудь або чого-небудь

чужого, незнайомого, незвичного, сприйняття чужого як незрозумілого, незбагненого, а тому загрозового і ворожого. Ксенофобія, споруджена в ранг світогляду, може стати причиною ворожечі за принципом національного, релігійного або соціального поділу. Профілактика ксенофобії може бути здійснена, на нашу думку, шляхом проведення циклу просвітницьких занять «Формування толерантного ставлення до представників інших культур», введення додаткових питань в курс таких дисциплін як «Філософія», «Культурологія», «Етика» тощо.

На нашу думку, формами розвитку толерантного ставлення студентів до представників інших націй та народностей, мають стати: лекторій «Всі ми різні – всі ми рівні!», круглі столи та наукові конференції, рольові ігри та дискусійні форми роботи (наприклад диспут: «Толерантність: вимога часу чи моральна категорія?»).

Висновки. Найбільш дієвими формами виховання етнічної толерантності ми вважаємо міжособистісну взаємодію представників різних націй в неформальній ситуації спілкування малими групами. До таких «камерних» форм виховної роботи належить, в першу чергу, студентський клуб. Діяльність клубу як осередку виховання студентської молоді визначається розвитком якісно нового рівня можливостей використання позанавчального часу, спрямованістю на виховання у різних видах творчої діяльності та спілкування. Клубна діяльність надає можливості виховання особистісних якостей студентів, формування їхніх характерологічних показників. На нашу думку, однією з найбільш ефективних форм клубної діяльності є музичний клуб, що поєднує переваги виховного впливу групових методів та емоційно-впливових засобів музичного мистецтва. Саме тому ми вважаємо перспективною наукових пошуків розробку змісту, форм та методів формування етнічної толерантності студентської молоді в умовах музичного клубу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жданова І. Молодь і толерантність в сучасній Україні (національно-етнічний аспект) / І. Жданова // Агора. Перспективи соціального розвитку регіонів. – К., 2008. – Вип. 7. – С. 25–35.
2. Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі : Збірник нормативних актів України / Уклад. : Ю. Шайгородський, К. Меркотан. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2007. – 440 с.
3. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві / О. Майборода, Р. Чілачава, Т. Пилипенко та ін. – К. : Фонд «Європа ХХІ», 2002. – 312 с.
4. Дослідження ставлення студентів до представників різних національностей та релігій у вищих навчальних закладах міста Києва // www.risu.org.ua/freedom/resources/library/studtolerance/

REFERENCES

1. Zhdanova I. Molod' i tolerantnist' v suchasnij Ukraini (nacional'no-etničnyj aspekt) / I. Zhdanova // Agora. Perspektvy vy`social`nogo rozvy`tku regioniv. – K., 2008. – Vy`p. 7. – S. 25–35.
2. Pravovi zasady` zaxy`stu osoby`stisny`x cinnostej ta suspil`noy morali : Zbirny`k normaty`vny`x aktiv Ukrainy` / Uklad. : Yu. Shajgorods`ky`j, K. Merkotan. – K. : Ukrayins`ky`j centr polity`chnogo menedzhmentu, 2007. – 440 s.
3. Spry`yannya poshy`rennyu tolerantnosti u polietničnomu suspil`stvi / O. Majboroda, R. Chilachava, T. Py`ly`penko ta in. – K. : Fond «Yevropa XXI», 2002. – 312 s.
4. Doslidzhennya stavlennya studentiv do predstavnykiv rizny`x nacional`nostej ta religij u vy`shhy`x navchal`ny`x zakladax mista Ky`yeva // www.risu.org.ua/freedom/resources/library/studtolerance/

Статтю подано до редакції 11.03.2016 р.